Ålands landskapsregering

Asiakirjan nimi	Kirjeen nro
LAUSUNTO	2 U1a
Asian nro	Päiväys
ÅLR 2025/7576	24.3.2026

Viite
HE 169/2025 vp

Eduskunnan sivistysvaliokunta
SiV@eduskunta.fi

Yhteyshenkilö
Osastopäällikkö Niklas Stenbäck

Asia

Täydentävä lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle arkistointilaiksi ja laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain muuttamisesta

Tausta

Valtakunnassa vuosina 1981 ja 1982 voimaan tullut arkistointilainsäädäntö (184/1981 ja 1012/1982) edellytti valtion ja kuntien viranomaisilta arkistointiohjeiden laatimista. Kansallisarkisto sai myös laajat valvontavaltuudet erityisesti valtion viranomaisten arkistotoimen osalta, jonka soveltamisala määritelmänsä mukaisesti kattoi asiakirjat myös niiden laatimisen ja käytön aikana eikä rajoittunut pelkästään lopulliseen pysyvään arkistointiin. Jäljelle jäi kysymys siitä, miten uusi proaktiivinen arkistointitapa toteutettaisiin käytännössä. Tuolloin pidettiin tärkeänä teknisten vaatimusten asettamista tietojen käsittelylle niiden koko elinkaaren ajan pysyvän arkistoinnin varmistamiseksi teknisestä muodosta riippumatta Kansallisarkiston määräysten ja muiden ohjausasiakirjojen mukaisesti. Kun Ahvenanmaan itsehallintolaki uudistettiin vuonna 1991, yllä mainitusta laista johtuvia valtuuksia siirrettiin aiempaa enemmän Ahvenanmaan maakunnan hallitukselle, koska kyseinen hallinnonala säädettiin ja määriteltiin Ahvenanmaan toimivaltaan kuuluvaksi. Voimassa oleva itsehallintolaki antaa siis Ahvenanmaan maakunnan hallitukselle vahvan mandaatin asiakirjahallinnon ja arkistotoimen ohjausta koskien.

Valtakunnan arkistolaki uudistettiin vuonna 1994 (831/1994) voimassa olevan itsehallintolain säätämisen jälkeen. Valtakunnan osalta uudistuksella heikennettiin jonkin verran Kansallisarkiston asemaa tietohallinon koko elinkaaren ennakollisessa ohjauksessa. Ahvenanmaan itsehallintoalue ei koskaan kuulunut mihinkään Kansallisarkistolle kuuluneista maantieteellisistä hallintoalueista. Ahvenanmaan maakunnan hallitus saattoi silti nojautua voimassa olevan itsehallintolain säätämisen yhteydessä kolme vuotta aiemmin säädettyyn laissa määrättyyn tehtävänjakoon ja toimintaa koskeviin hallinnollisiin määritelmiin.

Siitä saakka, kun Suomen ensimmäinen arkistolaki tuli voimaan vuonna 1939, eduskunta on toivonut, että arkistolaitos asettaisi tiedonkäsittelyä koskevat vaatimukset tavalla, joka

on proaktiivinen ja kattaa tiedon koko elinkaaren. Myös Ahvenanmaan maakuntapäivät on ottanut vahvasti kantaa tämän puolesta tiedonkäsittelyä koskevalla lainsäädännöllään aina ensimmäisen itsehallintolain syntyajoista siihen saakka, kun Ahvenanmaa sai oman varsinaisen arkistolaitoksensa vuodelta 1977 peräisin olevalla lainsäädännöllä. Tässä yhteydessä keskeistä lainsäädäntöä on myös muun muassa Ahvenanmaan voimassa oleva arkistolaki (Ahvenanmaan säädöskokoelma ÅFS 2004:13).

Nykytila

Ahvenanmaan itsehallintolakia ollaan parhaillaan uudistamassa. Lakiehdotuksesta uudeksi itsehallintolaiksi käy ilmi, miten tärkeää on, että ahvenanmaalainen yhteiskunta rakentuu demokraattiselle pohjalle ja että itsehallinnossa pyritään sellaiseen järjestykseen, jossa Ahvenanmaan itsemääräämisoikeutta voidaan vahvistaa ja muuttaa yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Tätä taustaa vasten haluamme korostaa, että Ahvenanmaalle on tärkeää, että Ahvenanmaata ja meitä ahvenanmaalaisia koskevat tiedot, erityisesti Ahvenanmaan julkishallinnon tietojärjestelmien infrastruktuurin perustana olevat valtion viranomaisten käsittelemät tiedot, ovat edelleenkin Ahvenanmaan käytettävissä, ja että Ahvenanmaalla on jatkossakin mahdollisuus hallita niitä, jotta niitä voitaisiin hyödyntää siten, että yhteiskunta toimisi yhtä hyvin Ahvenanmaalla kuin valtakunnassakin ja loisi sellaista yhdenvertaisuutta, jonka yleensä odotetaan vallitsevan länsimaisissa yhteiskunnissa.

Tulevaisuus

Ehdotus valtakunnan arkistolain uudistamisesta säätämällä uusi arkistointilaki sisältää Ahvenanmaan itsehallintopolitiikan kannalta useita ongelmia ja mutkikkaita yksityiskohtia. Ahvenanmaan maakunnan hallituksella on kolme erityishuomautusta, joista ensimmäisen voidaan sanoa perustuvan siihen, että valtakunta on tiedonhallintalailla (906/2019) pyrkinyt jakamaan tiedon elinkaaren kahteen eri vaiheeseen; aktiiviseen, josta säädetään tiedonhallintalaissa, ja passiiviseen, josta säädetään valtakunnan arkistolaissa. Aiemmin tätä jakoa ei ollut ja kyseinen arkistolaki ohjasi tiedon koko elinkaarta valtakunnassa. Ahvenanmaalla noudatetaan kuitenkin Ahvenanmaan arkistolakia, joka edelleen ohjaa tiedon koko elinkaarta alusta loppuun, mikä vaikuttaa myös valtion viranomaisten Ahvenanmaata koskevaan tietoaineistoon. Meneillään olevassa itsehallintolain uudistustyössä ei ole käsitelty kysymystä siitä, että olisi tarvetta jollain tavoin vähentää voimassa olevan itsehallintolain mukaista arkistolaitosta ja sen ohjausta koskevaa maakunnan hallituksen toimivaltaa siltä osin, että se voi koskea myös sellaista dataa ja sellaisia tietoja, jotka Ahvenanmaan maakunnassa toimivat valtion viranomaiset ovat siirtäneet tai luoneet. Maakunnan hallitus ei odota mitään muutoksia tältä osin. Juridisen säädöshierarkian tulee ohjata lainvalmistelua siten, että valtakunnan uuden arkistointilain on otettava huomioon, että itsehallintolaki on hierarkkisesti sitä korkeammalla tasolla, mikä on lainsäädäntöprosessissa ratkaisevaa. Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 69 §:n 1 momentin mukaan itsehallintolakia ei myöskään voida kumota, muuttaa eikä siitä

voida tehdä poikkeuksia tavallisen lain säätämisjärjestyksessä eikä ilman eduskunnan ja Ahvenanmaan maakuntapäivien yhtäpitäviä päätöksiä.

Ahvenanmaa omistaa tiedot ja päätearkistointi tapahtuu nyt ja jatkossakin Ahvenanmaan maakunnassa

Vaarana on, että Ahvenanmaa ei jatkossa pysty vaikuttamaan tietoaineistojen käsittelyyn valtion viranomaisissa silloin, kun tietoaineisto koskee Ahvenanmaata aktiivivaiheessa. Valtakunnan tiedonhallintalaissa todetaan, että sitä ei lähtökohtaisesti sovelleta Ahvenanmaalla eikä valtion viranomaisten Ahvenanmaata koskevaan arkistoaineistoon. Sen lainsäädännön alaan Ahvenanmaalla kuuluvat asiat koskevat sellaisia toimintoja, jotka eivät mitenkään silmiinpistävästi liity arkistolaitokseen. Itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan mukaan ahvenanmaalainen valtion viranomaisten käsittelemä tietoaineisto päätearkistoidaan Ahvenanmaalla ja se voidaan siirtää pois Ahvenanmaan maakunnasta vain maakunnan hallituksen kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen maakunnan hallituksen hyväksynnällä. Tämä koskee sekä analogista että digitaalista aineistoa. Sekä itsehallintolaki että Ahvenanmaan arkistolaki ovat teknologianeutraaleja. Vaarana on, että Ahvenanmaa sen jälkeen, kun valtionhallinto on käyttänyt tietoja ensisijaiseen tarkoitukseensa, saa tietoaineiston valtionviranomaisilta sellaisessa sähköisessä muodossa, jota ei pystytä käsittelemään esimerkiksi Ahvenanmaan suunnitteilla olevassa päätearkistointijärjestelmässä. Näin on erityisesti siinä tapauksessa, jos Ahvenanmaa ei saa olla mukana vaikuttamassa valtion viranomaisten tiedonhallintaan aikaisessa vaiheessa.

Lisäksi on kielellisiä haasteita. Opetus- ja kulttuuriministeriön käsityksen mukaan sääntelyratkaisut tulisi ensisijaisesti käsitellä Suomen tiedonhallintalain ja julkisuuslain uudistuksen yhteydessä. Johtopäätöksemme kuitenkin on se, että Ahvenanmaa on vaarassa menettää omien tietoaineistojensa ohjauksen ja hallinnan.

Ahvenanmaan maakuntaa ja ahvenanmaalaisia koskevat valtion viranomaisten tietoaineistot on siirrettävä Ahvenanmaalle päätearkistointia varten

Ahvenanmaan itsehallintolain 30 §:n 17 kohdan mukaan maakunnassa toimivilta valtion viranomaisilta peräisin oleva arkistoaineisto voidaan siirtää pois maakunnasta vain maakunnan hallituksen kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen maakunnan hallituksen hyväksynnällä. 1970-luvulta lähtien valtion viranomaisten arkistoaineistoja on säännöllisin toimituksin siirretty Ahvenanmaan maakunnan hallitukselle, joka on siten ottanut hallintaansa arkistoaineistoihin sisältyneet tiedot. Esityksessä Suomen uudeksi arkistointilaiksi opetus- ja kulttuuriministeriö esittää, että tekninen kehitys huomioon ottaen tätä toimintaa ohjaava muotoilu voi olla osin tulkinnanvarainen, kun on kyse valtakunnan viranomaisista, myös Ahvenanmaalla toimivista. Tämä *tulkinnanvaraisuus* on Ahvenanmaan kannalta hyvin ongelmallista. Käsityksemme mukaan muotoilu ei voi olla tulkinnanvarainen. Valtion viranomaisilta peräisin oleva tietoaineisto tulee siirtää

Ahvenanmaalle päätearkistointia varten, jos maakunnan hallitus ei neuvottelujen jälkeen ole muuta hyväksynyt. Tämä koskee sekä analogista että digitaalista aineistoa. Ahvenanmaalla toimivat valtion viranomaiset eivät voi valtakunnan arkistointilain nojalla ja Ahvenanmaan maakuntapäivien kanssa neuvottelematta siirtää sähköisiä asiakirjoja ja tietoja ehdotettuun kansalliseen arkistotietovarantoon. Opetus- ja kulttuuriministeriö huomauttaa, että monet koko valtakunnassa toimivat valtion viranomaiset toimivat myös Ahvenanmaalla, mikä tarkoittaa sitä, että Ahvenanmaalla käsiteltävät asiat ja niihin kuuluvat sähköiset ja digitaaliset asiakirjat voivat sisältyä yhteisiin kansallisiin tietojärjestelmiin. Lisäksi toteamme, että asia on näin jo nyt analogisessa maailmassa ja vielä enemmän digitaalisessa, mutta se lähtökohta, että päätearkistointi tapahtuu Ahvenanmaan arkistolaitoksessa, ei voi olla tulkinnanvarainen.

Maakunnan hallituksella on oikeus saada ahvenanmaalaisia koskevat tiedot

Neuvottelujen käsite voidaan käsittää eri tavoin, varsinkin sen historiallisen taustan takia. Käsityksemme mukaan Ahvenanmaan maakunta on Ahvenanmaata ja ahvenanmaalaisia koskevien tietojen omistaja, myös sellaisten tietojen, joita valtion viranomaiset käsittelevät sen jälkeen, kun ne on toimitettu maakunnan hallitukselle. Näin ollen maakunnan hallitus katsoo, että tässä tapauksessa neuvottelujen käsite tarkoittaa sitä, että maakunnan hallituksen on annettava hyväksyntänsä sille, että arkistoaineisto voidaan siirtää pois Ahvenanmaan maakunnasta, ja että itsehallintolain sääntelyllä pyritään turvaamaan itsehallintoalueen oikeus saada ahvenanmaalaisia koskevat tiedot.

Varamaaneuvos,
opetus- ja kulttuuriministeri Annika Hambrudd

Osastopäällikkö Niklas Stenbäck

TIEDOKSI Ahvenanmaan maakuntapäivien itsehallintopoliittinen lautakunta

oikeusministeriö, Janina Groop-Bondestam, lainsäädäntöneuvos

opetus- ja kulttuuriministeriö, Mari-Leena Talvitie, tiede- ja kulttuuriministeri

Ahvenanmaan valtuuskunta

Valtioneuvoston oikeuskansleri

Mats Löfström, kansanedustaja, perustuslakivaliokunta